

nærheden af højen og opførte nogle bygninger på jorden.

I året 1897 kom den første læge til Tistrup, det var læge Christoffersen, senere overlæge på Amtssygehuset i Varde. Han sad i de første år til leje i et hus, men ønskede selv at få en bolig og kunne ønske sig pladsen ved Lundehøj. Der blev dannet et aktieselskab, der købte grunden af Hans Jensen, og der blev bygget en stor lægebolig derpå, det skete i året 1902.

Efter at Hans Jensens første hustru døde, det skete i 1889, blev han gift med en enke fra Tørring, født i Sdr. Bork, hendes navn var Kjesten Hans-Kristiansen. Der var ingen børn.

Hans Jensen opførte senere et meget særpræget hus i Søndergade, huset er ottekantet. Han har også udgivet forskellige småskrifter, hvoraf nogle solgtes til fordel for Radiumfondet, ligesom han også skænkede den efterladte formue dertil.

Hans hustru døde i 1912, og Hans Jensen levede sine sidste dage på alderdomshjmmet, hvor han døde den 7. juli 1918.

Kristian Haahr.

HENNEGÅRDS BIRK

Fra ældgammel tid ejede Ribe biskop Hennegård og det underliggende bøndergods, tillige havde biskoppen patronatsretten til Henne kirke. Mere og mere befæstede biskopperne deres magt. Det var netop tilfældet, da kong Kristian I gav biskoppen birkeret for hans større samlede besiddelser og tilmed en særlig forhøjelse af bøderne for vold. Det skete ved et kongebrev af 5. november 1468. Heri hedder det bl. a., at kongen »Giøre alle Witterligt, att for Troskaff ock willig tieniste, som oss elskelige werdige fader Biskop

Peder i Riibe os och wort Riige Danmarch her till giort haffuer, och hand och hans Effterkommere Bisper i Riibe oss och Riiget her effter trolige giøre och beuise mue och skulle, Tha haffue wi vndt och tilladt, at han och hans Effterkommere Bisper vdi Riibe mue och skulle nyde och haffue these effterskreffne theris och Kirckens Bircke, Møgeltønder, Rymøhe [Rømø], Lustrup, Balgom, Henningh [Henne], Lønborrigh, Gudom, Syuell och Bøulingh, som recker paa Lenge fra Fieltring Aas och til Brøsthrup Bro, och paa Brede fra Synderfiord och ind til Ramming Sogn, met alle Friheder, privilegiis och Rettighedt, som nogre Bircker vdi Judland liggendis, friest haffue och nyde, vdi saa maade, att all then Sagh, som falder i forskreffne Bircker, ther wold kand efftergaa, skal were XL [40] Marckis Sagh, hvad heller hand boer vdi Birck heller vden Birck, som for Sagh en er.¹

Biskoppens lensmand på Hennegård må have udnævnt birkefogederne (dommerne). Hvor meget gods, der dengang hørte under Hennegård og dermed under birket vides ikke. Da Oluf Staverskov 1544 købte Hennegård af kronen, der havde overtaget bispegodset, opgives der 10 bol og gadehuse, men der må tidligere have været mere bøndergods. Det ser ligefrem ud til, at den bevarede kilde ikke har fået det hele med. Der er i alt fald fejl i opstillingen.² Ellers ville der nok have været for få folk at holde ting for.

Den biskoppelige birkeret gik ved reformationen under en verdslig herre. Det går nemlig ikke an med Mogens Lebech at sige: »Der konfirmeredes ingen Bestallinger for Retsbetjente i dette Birk, så det er troligt stiltiende lagt under Herredet«.³ — Nej, birket fortsatte sin tilværelse i endnu halvandet hundrede år! Der er dog ingen tingbøger bevaret.

For øvrigt kunne der nok inden for sognet, hvor

fællesskabet herskede, blive tvivl om skellet. 1556 »løffuerdagen nest for Sancte Thomas dag for jvell« (19/12) kaldte *Poul Schriffuer* på Oluf Staverskovs vegne på Vester Herreds ting på 18 synsmænd fra Henne og Lønne sogne. De vidnede for »en besiddendes tingsdom«, at de var opnævnet af samme ting at bese det sandemændstov, som blev gjort mellem Vester herred og Henne birk. »Da meledt [målte] vi fra den stenn, som staar næst Fil sø, som sandemænd satte, og saa til Arnberige, da var der nysynetyffue [180] favne og noget mere imellem fornævnte stenn og forskrevne Arnberige. Saa drog de vester paa til en anden sandemands stenn og maalte saa fra samme forskr. stenn og til Marckskieallberige, da var der imellem 20 favne, og er det os fuld vitterligt, at opnaa den nør side har det været brugt til Henne birk, oppaa den sønder side til Kieregordt og lodsejer paa den side, saa længe til nu sandemænd har sat den stenn norden samme bierge, og har det været brugt for en fri birk, som forskrevet stander«. ⁴

Selv i de øde klitter vest for Fil sø måtte man være klar over skellet, om her skete noget ulovligt, som måtte for retten. For øvrigt blev skellet få år efter ikke længere et skel mellem herred og birk, men mellem to birker, idet Kærgård birk oprettedes og gjorde forholdene endnu mere indviklede.

Henne birk blev udvidet. Da Kristoffer Hvas 1633 mageskiftede med kronen og fik 4 gårde i Stavsø og 3 i Fidde, bevilger kongen, at da gårdene ligger i Henne sogn, må de herefter høre under Hennegårds birk. ⁵

Af et tingsvidne 1556 ses det, at tingdagen var fredag. Tingstedet lå »lige ret ved kirken«, så »når almuen søger tinget, ville præsten først prædike Guds ord for dem«. Det er sikkert en ordning fra den

biskoppelige tid. Tinget holdtes under åben himmel. Ved hver tingdags begyndelse løftedes 4 tingstokke (bjælker) op på nogle fastliggende sten. Stokkene tjente som sæde for dommeren, skriveren og »de 8 mænd«, stokkemændene. Når tingdagen var forbi, »splittedes« tinget, d. v. s., bjælkerne lagdes ned.⁶

Fogden, »tingholderen til Henne birketing«, var 1556 *Christen Olufsen*, 1598 var det *Niels Hansen* i Henneberg. Det ses i et tingsvidne, der her gengives i sin helhed som et eksempel på, hvad det var, man bl. a. sad på stokken bag Henne kirkegårdsdige og skrev.

»Niels Hanssøn i Hennebø, tingholder til Henne Birketing, Terckild Sørenssøn i Stausø, Adzer Mickelsen i Klintemind og Jens Jørgensen i Houstrup kiendes Vi og giøre for alle vitterligt, at Aar efter Guds Biurd 1598, nest for Sanct Nicolaj dag paa Henne Birck Ting var skicket for os og dannmænd flere, som samme dag ting søgte, hederlig og vellærde hr. Niels Clausøn, sogneprest til Henne, som da lovligen bedes og fik et fuldt tingsvidne af 8 danemend, som var Terckild Sørensen i Stausø, Niels Schreder i Kierkebø, Chresten Olufson i Kløugaard, Adzer Michelsen i Klinting, Christen Broun i Hennebø, Mads Sørensen ibidem, Jens Jørgensen i Houstrup og Poul Joensøn i Stausø, hvilke forne 8 mænd der alle samdrægteligen vundet paa deres høyeste ed med oprakt finger, at de hørte og saa samme dag paa forne ting, at Christen Sørensen i Hennebierre stod for en besiddendes tingsdom, lovet og tilsagte forn^{te} hr. Niels Clausen at ville eller skulle give eller fornøje hannem 6 skp. rug aarligen, som af arilds tid er given af den gaard, som hand udi leffuer, som han tilforn har givet sal. hr. Jørgen Poulsen, forrige præst til Henne sogn, som altid har fulgt hannem for fredags prediken,

som han ogsaa haver fornøjet forne hr. Niels Clausen med, siden han blev præst til Henne sogn«.

I så lille en retskreds er det vel sket, at der ikke blev holdt ting, fordi der ingen retssager var at behandle. Det har formodentlig været tilfældet 5. april 1650, da en Varde-borger og en mand fra Børsmose søgte Henne birketing, men der holdtes ikke ting, dog talte de med tingskriveren *Las Brun*. De ønskede genpart af en »voldsforfølgning«, som Jep Hansen i Børsmose var oversvoren på Henne birketing en uges tid før. De gav *Las Brun* 8 sk. for genparten, men endnu den 19. april havde de ikke fået den.⁸

Senere var *Bertel Nielsen* i Fidde birkefoged. Det var antagelig i den egenskab, han pådrog sig en af sine sognemænds vrede. Den 13. juli 1652 blev det vidnet på tinget, at en dag Bertel Nielsen stod i Jens Andersens smedje i Houstrup og fik sine segl slebet, kom Peter Hansen til ham og stødte efter hans mund med en høle. Den kastede han dog fra sig og tog en vognkæp af Bertels vogn og truede ham med og spyttede ham i ansigtet, til sidst drog han sin kniv, så Bertel Nielsen måtte flygte ind i smedens gård. Peder Hansen kastede sig så over vognen og slog en kande i stykker og sagde, at Bertel Nielsen var en gammel tyv og skelmer. Peder Hansen har nok haft hjemme i Kærgård birk, i hvert fald rejser Bertel Nielsen sag mod ham dér. Her sagde voldsmanden, at vidnet var løgnagtigt, men den Kærgård foged fandt sagen så alvorlig, at han henviste den til »sin overdommer«, d. v. s. landstinget.⁹

Også på Vester Horne herreds ting havde de Henne birkemænd ofte ærinde. 1657 vidner to mænd fra Fidde på herredstinget, at de havde været hos Bertel Nielsen, »foged til Henne birketing«, for Chr. Pedersen i Allerslev med en genpart af en dom, Bertel havde

afsagt på birketinget, men ikke ville underskrive, nu blev genparten »læst og påskrevet«, men Bertel sagde, at hvis skriveren fik den tilbageleveret og skrev den, som han ville »nøjes med«, ville han den forsegle og underskrive. Muligvis har genparten ikke været korrekt. Birkeskriveren var *Peder Thuesen* i Kirkeby.¹⁰ — 1660 op sagde Hans Jørgensen i Stavsø på Vester herreds ting fæstet af sin gård. Anne Staverskovs delefoged og vist også ridefoged, der senere fæstede halvdelen af en gård i Rottarp, protesterede, og sagen henvises da til Henne birketing.¹¹

Endnu 1686 fungerer birket med *Anders Christensen* som birkefoged. Han er fæster på en af Hennegaards gårde i Rottarp, den samme som Gregers Pedersen havde en part af.¹² Henne birketing virkede lige til den store sammenlægning og indskrænkning af retskredse, som gennemførtes 1688. I de jyske landsdommeres betænkning 1687 om sammenlægningen hedder det: »Udi dette Herred (Vester Herred) er et Birk kaldet Henne Birk, som ligger til Hennegaard, Niels Nielsen tilhørig. Mens som ikke vides om for bemeldte Niels Nielsen haver sær Privilegier slig Frihed imod Loven at nyde, Indstilles sligt til Eders kongl. Majestæts egen allernaadigste Kendelse, og hvad naadigst behages om andre af lige beskaffenhed at resolve«. ¹³ Niels Nielsen havde ikke særrettigheder, birket blev lagt under Vester herred ligesom Kærgård birk blev det. Dér måtte Hennesognerne da fremtidig pleje lov og ret. *H. K. Kristensen.*

Noter: 1) Kinch: Ribe I 366. 2) Danske Sml. I 326, noten. 3) M. Lebech: Jyllands gamle Retskredse i Jy Sml. 5. rk. II 336. 4) O. Nielsen: Gamle jyske tingvidner. 5) Kronens Skøder. 6) Ribe bispeark., pk. V. Horne hd., læg 1754, Årb. Ribe 1957. 7) Ribe bispeark., som 6). 8) Kærgd. tb. 1650 19/4. 9) Kærgd. tb. 1652 27/8. 10) V. hd. tb. 1657 25/4. 11) V. hd. tb. 1660 2/6, 21/7. 12) H. K. Kristensen: Ovtrup Sogn 247; F. Hvass: Samling af Medd. om Pers. af Navnet Hvas. 13) Jy. Sml. 5. rk. II 219.